

تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه

مژگان عبدالمهی^۱

فاطمه پرسته قنبوانی^۲

سمیرا رحمتی^۳

تاریخ وصول: ۱۳۹۹/۰۴/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۶/۱۰

چکیده

پژوهش حاضر با هدف بررسی تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه بوده که از نظر روش نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل بود. ابزار جمع آوری اطلاعات بسته آموزشی محقق ساخته کارآفرینی آموزشی و پرسشنامه استاندارد کارآفرینی جهانی و همکاران (۱۳۹۲) بود. روایی و پایایی ابزارها مورد تایید متخصصان قرار گرفت. تحلیل داده های آموزش معلمان نشان داد که نمرات گروه آزمایشی به صورت معنی داری بیش از گروه کنترل بوده و در گروه دانش آموزان تحلیل داده ها نشان داد که تدریس معلمان آموزش دیده در گروه آزمایشی دانش آموزان باعث افزایش ابعاد کارآفرینی دانش آموزان به ترتیب تمایل به استقلال ۵۲٪، تمایل به موفقیت ۹۱٪، اخلاقیات ۶۲٪، ریسک پذیری ۸۹٪ و عزم و اراده به میزان ۹۲٪ شده است. بنابراین با آموزش کارآفرینی به دانش آموزان می توانیم به رشد فردی و در نهایت به توسعه جامعه در آینده کمک نماییم.

واژگان کلیدی: کارآفرینی، کارآفرینی آموزشی، آموزش کارآفرینی

۱ دکتری تخصصی مدیریت آموزشی استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران (ن: *mabdollahi49@gmail.com)

۲ دکتری تخصصی برنامه ریزی درسی استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران (sg.fatemeh.parasteh@yahoo.com)

۳ کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، گروه علوم تربیتی، دانشکده روانشناسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران (samirarahmati8531@gmail.com)

مقدمه

امروزه کارآفرینی به مثابه یک استراتژی پرورش ایده، اندیشه، ابتکار و نوآوری، جهت دهی به منابع و سرمایه ها، هدایت بازار و مصرف کننده، در کشورهای درحال توسعه و توسعه یافته مورد توجه قرار گرفته است. اساسا کارآفرینی و رفتارهای کارآفرینانه در هر حوزه ای قابل پیگیری هستند. اما معمولا به آموزش به عنوان یک پدیده اقتصادی نگاه نمی شود و قطعا معیارهای اقتصادی به سختی می توانند برای تعیین نتیجه آموزش و پرورش مناسب باشند، ولی منابع آموزش، اقتصادی هستند، همان منابعی که برای تولید هر محصول دیگری استفاده می شوند (اعلامی و سایه وند، ۱۳۹۹: ۴۷).

کارآفرینی آموزشی از جمله رویکرد هایی است که با توجه به پارادایم های کسب و کارهای نوآورانه شکل گرفته است و به منظور توسعه و پیشرفت نظام های آموزشی شکل گرفته است. کارآفرینی آموزشی نوعی از کارآفرینی در حوزه آموزش است. لذا وجه تمایز کارآفرینی آموزشی با سایر انواع آن در جنبه آموزشی بودن آن است (Scanlan^۱، ۲۰۱۱). عیسی دی وسی و همکاران^۲ (۲۰۱۸) اذعان می دارند که نتایج زیادی در مورد اهمیت آموزش کارآفرینی در آموزش معلمان به دست آمده است و بیشترین تاکید بر روش ها، تکنیک ها، مدل ها، استراتژی های مورد استفاده در آموزش کارآفرینی است. هاهن و همکاران^۳ در سال ۲۰۱۹ نیز تاکید دارند که هر دو نوع آموزش کارآفرینی (انتخابی در مقابل اجباری) از شخصیت دانش آموزان (که برگرفته از کانون خانواده و مهارت های تکمیلی کارآفرینی است) متأثر می باشد هرچند تاثیر آموزش کارآفرینی بر دروس اجباری، مشروط بر ادراک پیاده سازی رفتار والدین آنها به عنوان کارآفرینان است. (عیسی دی وسی و همکاران، ۲۰۱۸). به نظر می رسد امروزه بیش از هر زمان دیگری نیاز به فهم بیشتر و دقیق تر از کارآفرینی آموزشی و ویژگی هایی که یک فرد کارآفرین را از غیر کارآفرین متمایز می کنند وجود دارد (اعلامی و رضایی زاده، ۱۳۹۶ یکی از دلایل و ضرورت توجه به کارآفرینی آموزشی، بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی است بطوریکه آمار های اعلام شده توسط سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD)^۴ در سال ۲۰۱۲ نشان می دهد که بیکاری فارغ التحصیلان دانشگاهی در کشورهای (OECD) افزایش قابل توجهی یافته است (اعلامی و رضایی زاده، ۱۳۹۶). لذا لازم است این موضوع به عنوان یک مسئله مورد توجه ویژه قرار گیرد.

بیان مسئله

کارآفرینی از دیدگاه استیونسن^۵ چنین است: «کارآفرینی پیگیری فرصت هایی است که فراتر از منابع در دسترس، وجود دارند». (هاهن^۶، مینولا^۷، بوسیو^۸ و کاسیا^۹، ۲۰۱۹).

۱. Scanlan

۲. Isa Deveci and ets

۳. Hahn

۴. Organisation for Economic Co-operation and Development

۵. Stivevnsn

۶. hahn

۷. minola

۸. bosio

۹. cassia

در این تعریف مفاهیم «پیگیری»، «فرصت» و «فراتر از منابع در دسترس» وجود دارد: پیگیری» در این تعریف به معنای تمرکز فوق العاده و بی وقفه‌ی کارآفرین بر فرصت‌هاست. فرصت» به معنای پیشنهادی است که حداقل یکی از چهار مسیر اصلی نوآوری را در خود دارد. فراتر از منابع در دسترس» به محدودیت منابع اشاره دارد. هنگامی که کارآفرینان یک فعالیت جدید را آغاز می‌کنند، فقط می‌توانند نیروی انسانی و سرمایه‌ی مالی خودشان را تحت کنترل داشته باشند با توجه به اینکه تعریف واضح است کارآفرینی و ایجاد شغل اصلی ترین دغدغه در نسل آینده است و دانش آموزان که نیروی کار آینده هستند باید به مهارت هایی تجهیز شوند که آنها را برای ساختن شغل و حرفه خود آماده سازد و این امر باید بطور روشن و حرفه ای و صحیح به آنها آموزش داده شود با توجه ویژه به امر اقتصاد رهبر معظم اظهار داشتند که اشتغال اساس حرکت زندگی و بیکاری سرآغاز تمام مفسده ها است و ما باید در اولویت همه برنامه ها، برای جوانان مان اشتغال ایجاد کنیم. همچنین ایشان اظهار داشتند همه باید حمایت کنند، کالای ایرانی اگر فروش رفت، اشتغال زیاد می شود. وی با بیان اینکه حتی الامکان از جنس ایرانی استفاده کنیم اظهار داشتند، اگر این کار را کردیم اشتغال بالا می رود (وب سایت خبرگزاری دانشجویان ایران "ایسنا"، ۲ فروردین ۱۳۹۶). از دیدگاه صاحب نظران دیگر نیز کارآفرینی با ایجاد فضای رقابتی و همچنین ایجاد یک تغییر ذهنی از مصرف کننده به تولید کننده به موازات آن تغییر از وارد کننده به صادر کننده جامعه را به سمت جهش اقتصادی پیش می برد دیدسون^۱ (۲۰۰۳) کارآفرینی را رفتارهای رقابتی که فرایند بازار کار را هدایت می کنند تعریف کرده است این نظریه ایجاد هر فعالیت اقتصادی جدید در بازار را به عنوان نمونه ای از کارآفرینی در نظر می گیرد بدین لحاظ کارآفرینی نه تنها در ورود بنگاه های جدید به بازار نمود می یابد بلکه اقدامات نوآورانه و حتی تقلیدی بنگاه های موجود را شامل می شود و کارآفرینان مبتکر و آفریننده هستند آنها فرصت ها را تشخیص داده و قادرند مشتریان یا خریداران خود را ایجاد نمایند این عوامل کارآفرینان را از مدیران عادی که تنها وظایف عرفی مثل برنامه ریزی، سازماندهی، هماهنگی را انجام می دهند متفاوت می سازد (دیویدسون، ۲۰۰۳). اگر بتوانیم فرهنگ جامعه را به سوی کارآفرینی پیش ببریم می توانیم در آینده شاهد نسلی باشیم که به جای انتظار تولید شغل از دولت هر کدام به یک فرد مولد تبدیل می شوند و این به معنی تغییر فرهنگ کار در جامعه است (آهنچیان، قرونه، ۱۳۹۸) و این امر محقق نمی شود مگر اینکه آموزش کارآفرینی از مدارس آغاز شود آموزش کارآفرینی به مجموعه فعالیت هایی اشاره دارد که در آن برنامه درسی برای یاد دادن نحوه راه اندازی یک کسب و کار است را به دانش آموزان آموزش می دهند مثل آنچه در رشته دانشگاهی کارآفرینی اتفاق می افتد و در این آموزش معلمان با کشمکش در انتقال مفاهیم برنامه درسی با تمرینات عملی مواجه هستند. آموزش کارآفرینی بدان معنی است که ما سه قضیه یا مفروضه را به صورت بدیهی قبول کرده ایم:

مفروضه اول این است که کارآفرینی میتواند یاد گرفته شود و منحصررا یک توانایی ذاتی نیست .

مفروضه دوم: کارآفرینی میتواند تدریس شود. به عبارت دیگر یادگیری تنها از طریق تجربه در زمینه و شرایط کارآفرینانه بدست نمی آید، بلکه از طریق تلاش های آموزشی نیز میتواند صورت پذیرد.

بر طبق مفروضه سوم: آموزش کارآفرینی میتواند از طریق دوره هایی که توسط مدارس دانشگاه ها ومؤسسات آموزش عالی برگزار میشود، انجام پذیرد (کلاندت^۲، ۲۰۰۶).

^۱:Davidson

^۲:Klandt

مطالعات متعددی نشان داده است که معلمان با مشکلاتی در ارتباط با اینکه آموزش کارآفرینی در جمعیت بالا چگونه باید باشد درگیر هستند. (بلیمپو^۱ و همکاران، ۲۰۱۹). که ممکن است پیامدهایی برای کیفیت آموزشی و یادگیری داشته باشد (والین^۲، ۲۰۱۴). مخصوصاً زمانی این درست است که محتوای جدید برنامه درسی معرفی می گردد همچنین اعلامی و سایه وند (۱۳۹۹) معتقد است با تغییر در پارادایم های دولت و تاکید بر مشتری مداری و تغییر اولویت ها و خواسته های مشتریان جهت دریافت خدمت و محصولات آموزشی با کیفیت و موثر باعث تغییر و تحول رویکردها و روی های آموزشی می شود (اعلامی، سایه وند، ۱۳۹۸). بنابراین اهمیت زیادی برای گسترش دانش در مورد اینکه چگونه معلمان مفاهیم جدید برنامه درسی را در فعالیت های عملی انتقال دهند وجود دارد. وسعت دامنه تحقیق در سراسر مناطق جغرافیایی و زمینه های آموزشی نشان می دهد که تنوع روشهای تدریس در آموزش کارآفرینی مورد استفاده قرار می گیرد اعم از مشارکت یادگیری از طریق پروژه های کار و تعلیم دوام به مشاغل و بازدید شرکت ها (کارلسون^۳، ۲۰۱۳) با توجه به اینکه ایران کشوری در حال توسعه است و فرصت کارآفرینی در کشورهای در حال توسعه بیشتر از کشورهای توسعه یافته است. زیرا در این کشورها فرصت های بیشتری برای رشد و پرورش نسل جوان وجود دارد اما خلاء وجود دوره های آموزشی برای آموزش کارآفرینی آموزشی به دانش آموزان از مسائل مهم نظام آموزشی می باشد ضرورت کارآفرینی آموزشی را در چند بخش عنوان می شود ۱- ظهور فرصت های جدید ۲- پاسخ به انتظارات جدید ۳- ارضای تمایل به افزایش استقلال ۴- پشتیبانی از نوآوری ۵- توسعه و فرصت های شغلی ۶- حفظ و توسعه سازمان های آموزشی ۷- افزایش احتمال موفقیت دانشکاران ۸- کمک به توسعه اجتماعی ۹- بهبود مدیریت آموزشی ۱۰- ارتقای کیفیت آموزشی این موارد ضرورت تغییر مثبت و پایدار در نظام آموزشی، که به تحول در فارغ التحصیلان منجر می شود را آشکار می سازد (آهنچیان، قرونه، ۱۳۹۸).

بنابراین سوال اصلی پژوهش این است که آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه چه تاثیری دارد؟

اهداف پژوهش

هدف اصلی پژوهش

تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه

اهداف فرعی

- ۱- تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر تمایل به استقلال دانش آموزان دوره اول متوسطه.
- ۲- تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر تمایل به موفقیت دانش آموزان دوره اول متوسطه.
- ۳- تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر خلاقیت دانش آموزان دوره اول متوسطه.
- ۴- تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر ریسک پذیری دانش آموزان دوره اول متوسطه.
- ۵- تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر عزم و اراده دانش آموزان دوره اول متوسطه.

^۱:Blimpo

^۲: wallin

^۳:karlson

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بر اساس مرور تاریخچه کارآفرینی، به باور بسیاری از پژوهشگران فرآیند کارآفرینی قابل آموزش است (هیندیل^۱، ۲۰۰۷؛ فیات^۲، ۲۰۰۱) و از این طریق می توان افراد را به سمت کارآفرینی سوق داد. همانگونه که هنری و همکاران^۳ (۲۰۰۳) بیان می کنند: متداول ترین تعریف از کارآفرینی راه اندازی یک کسب و کار و مدیریت تداوم و رشد آن است (روحی، ۱۳۹۳).

تحقیقات بیانگر آن است که ویژگی های فردی و شخصیتی کارآفرینی یکی از مهمترین عوامل تعیین کننده بر رفتار کارآفرین هستند. ویژگی های دیگریمانند ریسک پذیری، استقلال طلبی، خلاقیت و نوآوری، تحمل ابهام (شاه حسینی، ۱۳۹۰؛ لاکس و لاگونا^۴، ترجمه رضوی و دیگران، ۱۳۹۳؛ مولر و توماس^۵، ۲۰۰۱؛ سونداری^۶، ۲۰۱۳) نیز از دیگر عوامل موثر بر کارآفرینی می باشند. در یک نگاه کلی، وجود یک رابطه دو طرفه و تعاملی بین مقوله کارآفرینی و آموزش، روشن و بدیهی به نظر می رسد. دو پارادایم اصلی در این مورد وجود دارد. پارادایم اول: تاثیر آموزش بر کارآفرینی است. تحقیقات نشان می دهند که آموزش، موثرترین عامل بر روی توسعه کارآفرینی و کارآفرین در هر جامعه ای است (دیموسکی و زینداریسک^۷، ۲۰۰۴). اصولاً، آنگونه که هایتی^۸ (۲۰۰۲) بیان می دارد، فرآیند یاددهی و یادگیری می تواند تواند سه نقش را برای توسعه کارآفرینی ایفا کند:

- یادگیری به منظور برخورداری فهم بهتر از کارآفرینی
- یادگیری به منظور کارآفرین شدن
- یادگیری به منظور توسعه ویژگی های کارآفرینانه

پارادایم دوم: تاثیر کارآفرینی بر آموزش، در این پارادایم بر خلاف پارادایم اول می خواهیم ببینیم در صورتی که آموزش کارآفرینی به درستی به وظیفه خود عمل کرد و نتایج آن (به ویژه ارتقای ویژگی های کارآفرینی و ارتقای طرز تفکر کارآفرینانه) در فارغ التحصیلان آن سیستم آموزشی به طرز محسوسی ارتقا یافتند، چه تاثیرات و بازگشتی را برای خود سیستم آموزشی در بر خواهند داشت. همان گونه که اشاره شد برخورداری افراد از ویژگی ها یا طرز تفکر کارآفرینانه را می توان عمدتاً نتیجه عملکرد درست یک نظام آموزشی دانست که البته نقش ویژگی های شخصیتی و وراثتی نیز در این بین قابل چشم پوشی نبوده و نیست. اما به هر حال آنچه که نقش اصلی را در این فرآیند ایفا می کند، آموزش است.

اولاً، پارادایم اول (تاثیر آموزش بر کارآفرینی) مقدمه و پیش نیاز رسیدن به پارادایم دوم (تاثیر کارآفرینی بر آموزش) است. برخورداری از یک نظام آموزشی قوی و صحیح انتظار دستیابی به پیش نیازهای ورود به بحث پارادایم دوم انتظار صحیحی به نظر نمی رسد. ثانیاً، تاثیرات و میوه های وجود یک سیستم آموزشی قوی که منجر به رشد ویژگی ها و طرز

- 1.Hindle
- 2.Fiet
- 3.Henry et all
- 4.Lukes &Lagona
- 5.Muller & Thomaz
- 6.Sondari
- 7.Dimovski &Zhindarsic

تفکر کارآفرینانه در یادگیرندگان شود، مجدداً به خود نظام آموزشی باز می‌گردد و به نوعی بازپرداخت و رد دیون نسبت به آموزش توسط کارآفرینی در این پارادایم اتفاق می‌افتد (حسینی خواه، ۱۳۸۷).

با توجه به مطالبی که بیان شد باید دید که نقش معلمان در کارآفرینی آموزشی چیست؟ به نظر می‌رسد که معلمان نقشی چند بعدی و با اهمیت را در فرآیند کارآفرینی آموزشی ایفا می‌نمایند. این نقش‌ها عبارتند از: ایجاد نوآوری در فرآیند آموزش، توانمند کردن یادگیرندگان برای راه‌اندازی کسب و کارهای آموزشی نوآورانه و راه‌اندازی کسب و کارهای نوآورانه آموزشی (مرتضی نژاد و همکاران، ۱۳۹۶). دانش آموزان به عنوان اصلی‌ترین و نهایی‌ترین مصرف‌کننده محصولات و خدمات کارآفرینی آموزشی به طور کامل در فرآیند کارآفرینی آموزشی از شناخت و تحلیل فرصت تا بازآفرینی محصول و خدمات مشارکت داشته باشند. نتایج مشارکت دادن یادگیرندگان در فرآیند کارآفرینی آموزشی عبارتست از:

- برخورداری از درک بهتری نسبت به نیازهای یادگیرندگان در فرآیند کارآفرینی آموزشی.
- مشارکت دادن دانش آموزان در طراحی شیوه‌ها و فرآیندهای کارآفرینی آموزشی به گونه‌ای که ترجیحات آنها در طراحی روش‌ها و فرآیندها مورد نظر قرار بگیرد.
- ارتقای انگیزش و تعهد دانش آموزان برای استفاده صحیح از فرصت‌های فراهم آمده توسط کارآفرینی آموزشی.
- مشارکت دادن یادگیرندگان در نظارت، ارزیابی و بازطراحی اجرای فرآیندهای کارآفرینی آموزشی (مهرابی، ۱۳۹۶).

کارآفرینی آموزشی را می‌توان به انواع مختلفی تقسیم بندی نمود:

کارآفرینی آموزشی در مدارس

کارآفرینی در مدارس، نوعی کارآفرینی سازمانی تلقی می‌شود. کارآفرینی سازمانی یک پدیده چندبعدی شامل گرایش به سمت نوآوری، خطرپذیری و کنش‌گرایی در توسعه محصولات و فناوری است. کارآفرینان آموزشی در مدارس به دنبال معرفی فناوری جدید یادگیری، توسعه فرهنگ و ساختار جدید در مدارس، یافتن منابع جدید برای مدارس، بازاریابی و شبکه‌سازی و به طور کلی هر آن‌چه باعث بهبود شرایط یادگیری در مدارس و محیط پیرامون مدارس شود هستند (ویلیامز^۱، ۲۰۰۶).

کارآفرینی آموزشی در آموزش عالی

کارآفرینی آموزشی در آموزش عالی که اغلب با عنوان کارآفرینی دانشگاهی معرفی می‌شود، فرآیند ایجاد نوآوری در فضای دانشگاهی چون راه‌اندازی مراکز پژوهشی، پارک‌های علم و فناوری، ارتباط با سرمایه‌گذاران، یادگیری الکترونیکی، حقوق طراحی، حقوق مالیکت معنوی، لیزینگ، همکاری‌های صنعتی، تحولات دانش و فناوری است که گرایش به توسعه دانشگاه کارآفرین دانشگاه نسل سوم را افزایش داده و تغییرات اساسی در ماموریت‌های دانشگاه به وجود می‌آورد.

^۱. Williams

کارآفرینی در موسسات آموزشی

این دسته هم به حوزه کارآفرینی آموزشی و هم به کارآفرینی اقتصادی متعلق هستند. آنها می توانند ابتکاراتی در داخلی خارج از موسسات آموزشی با رویکردی اقتصادی داشته باشند که در سطوح مختلفی از تحصیل شامل مراقبت از کودکان تا آموزش‌های حرفه‌ای، مواد مال‌عمر و مستمر را در بر می‌گیرد؛ و یاکسب و کارهای مرتبط با بخش آموزش مثل حمل و نقل مدارس، تامین ملزومات، خدمات تغذیه، تسهیل ساخت و ساز و نگهداری از مدارس و خدمات مکمل آموزشی مانند فروش انواع نرم افزارهای مرتبط با آموزش یا اداره مدارس را شامل می‌شود. این نوع کارآفرینی آموزشی شامل تاسیس کودکان‌ستان‌ها و مدارس پیش دبستانی با ماهیت نوآورانه نیز می‌شود که با سرمایه‌گذاری در کسب و کارهای نوین آموزشی بیشترین گرایش را به بازار دارد و به عنوان فعالیت‌های سودآور کارآفرینانه در آموزش شناخته می‌شود (آهنچیان، قرونه، ۱۳۹۸).

کارآفرینان اجتماعی حوزه آموزش

کارآفرینان اجتماعی در حوزه آموزش و پرورش انواع گوناگونی از سازمانها را به وجود می‌آورند که هدف آنها اثرگذاری مثبت بر سیستم مدارس است. قدرت این کارآفرینان در حوزه آموزش و پرورش نه تنها به عنوان توسعه دهندگان منابع و ابزارها برای معلمان، رهبران مدارس و دانش آموزان، بلکه به عنوان عامل تغییری برای تحرک و تغییر در سیستم بزرگ تر است.

سایر کارآفرینان آموزشی

با وجود شبکه‌های مجازی، دانش و فناوری، بسیاری از کارآفرینان آموزشی با ارائه خدمات آموزشی در محیط‌های مجازی به شیوه‌های مختلف فعالیت می‌نمایند. البته ارائه دهندگان اولیه این خدمات، معمولاً کسانی هستند که خدمات و محصولات متمایزی ارائه می‌دهند و یا به مخاطبان نیازمند، این محصول خدمت را با قیمت پایین تری ارائه می‌کنند. از طرفی برخی بر این باور هستند که معلمان، اساتید و در مجموع مدرسانی که به شیوه‌های نوآورانه و به قصد افزایش خلاقیت و نوآوری، کلاسهای متمایز دارند و تجربه مطلوبی از یادگیری در کلاس خلق می‌کنند نیز کارآفرین مرکزی که آموزش و تفریح را با یکدیگر پیوند می‌زنند نیز در زمره کارآفرینی آموزشی به شمار می‌روند (اعلامی و سایه‌وند، ۱۳۹۹). مطالعات انجام شده در خصوص کارآفرینی آموزشی، شرایط و مولفه‌های این مفهوم را روشن تر می‌سازد. از جمله قرونه، ثنایی پور (۱۳۹۶) در پژوهشی با عنوان کارآفرینی آموزشی؛ رویکردی نوین در رشته علوم تربیتی به این نتیجه دست یافتند کارآفرینی آموزشی در واقع همان فرآیند راه اندازی یک کسب و کار نوآورانه آموزشی است که طی آن ضمن شناسایی و امکان‌سنجی فرصتها و پذیرش ریسک، یک محصول یا خدمت آموزشی جدید ارائه می‌گردد همچنین عربشاهی (۱۳۹۵) نیز بیان می‌دارد سازمان کارآفرین این قابلیت را دارد تا با تکیه بر خلاقیت و نوآوری به نحوی مؤثر با تغییر و پویایی روزافزون روبرو شده و با استفاده صحیح و کارآمد از منابع، از فرصتهای به دست آمده بهره گرفته و در زمینه تحقق اهداف والای سازمانی به موفقیت دست یابد و امیری و همکاران (۱۳۹۴) نیز این مفهوم را بیان می‌کنند که مریدان کارآفرین و متخصص، بهره‌گیری از شیوه‌های آموزش ترکیبی و خلاقانه، استفاده از مشاوران مخصوص کارآفرینی، بهبود فضای نوآوری در هنرستان‌ها و غیره، به عنوان تعدادی از راهکارهای بهبود مؤلفه‌های آموزش کارآفرینی در

هنرستان های کاردانش بیان شده اند خشکاب و رستگار (۱۳۹۲) نیز به این موضوع اشاره دارند که ۱- کارآفرینی آموزشی امکان تولید منابع انسانی و اجتماعی و اقتصادی را فراهم می کند ۲- تحقق کارآفرینی آموزشی و پیامد های آن بیش از هر چیز مستلزم ایجاد و توسعه فرهنگ کارآفرینی است ۳- کارآفرینی آموزشی باعث ایجاد پیامد مثبت آموزشی و اجتماعی است. عزیزی و طاهری (۱۳۹۲) نشان دادند شرکت در کلاس های کارآفرینی موجب افزایش قصد و تمایل به کارآفرینی شده است. علاوه بر آن بعضی از ویژگی های مهم روانشناختی از جمله توفیق طلبی، خطرپذیری، استقلال طلبی و اعتقاد به مرکز کنترل درونی، که برای کارآفرین شدن ضروری و مهم هستند بهبود پیدا کرده است. نتایج پژوهش عیسی دی و سی و همکاران^۱ (۲۰۱۸) نشان داد آموزش کارآفرینی بیشترین تاثیر خود را در مدارس و آموزش و پرورش دارد و نگرش و درک و دیدگاه معلمان و دانش آموزان در مورد کارآفرینی را شکل می دهد و با تاکید بر روش ها، تکنیک ها، مدل ها، استراتژی های مورد استفاده در آموزش کارآفرینی می توان انتظار داشت آموزش و پرورش بیشترین نتیجه حاصل شود. حجازی و همکاران (۱۳۹۳) با بررسی تاثیر آموزش کارآفرینی بر خوداشتغالی، ابتکارات در میان دانش آموزان نشان دادند که آموزش کارآفرینی دانش آموزان را به مهارت های ضروری و لازم، صلاحیت، فهم و آمادگی برای مستقل شدن - که به مشارکت در ساخت کشور منجر می شود- مسلح می نماید. امیری و همکاران (۱۳۹۷) پژوهشی با عنوان طراحی الگوی برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای دانش آموزان دوره اول متوسطه انجام داده اند که نتایج نشان داد الگوی طراحی شده جهت آموزش کارآفرینی در دانش آموزان که توسط خبرگان تهیه شده و شامل عوامل: محیط، ارتباط با بازار کار، تعامل با مراکز علمی، ویژگی پذیرندگان، مشارکت در تولید، موانع طرح ریزی برنامه و عوامل تسهیل کننده است مطلوب و مورد قبول می باشد. عبداللهی و همکاران (۱۳۹۶) پژوهشی تحت عنوان تحلیل ویژگی های شخصیتی کارآفرینی در بین دانش آموزان دوره اول آموزش متوسطه استان کردستان انجام داده اند که نتایج نشان داد عملگرایی و نیاز به موفقیت بیشترین بار عامل و کانون کنترل و رویکرد ارزی کمترین بار عاملی را به خود اختصاص داده اند. فجس و نیلوند والین^۲ (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان معلمان چگونه آموزش کارآفرینی را تفسیر و تبدیل می کنند؟ انجام داده اند که نتایج نشان داد طراحی بر روی طبقه بندی و کادربندی مفاهیم برنشاتین به ما نشان می دهد که چطور آموزشی کارآفرینی در برنامه درسی سوند دارای تعریف دوگانه است، طبقه بندی و کادربندی متفاوت دارد، اما هنوز به طور مشخص بحث مربوط به بازار کار می باشد و این بیان از طریق راهی که مفهوم بوسيله معلمان از طریق روش تدریس آنها منتقل می شود. همچنین با متوجه شده ایم که آموزش کارآفرین در بین معلمان مشروعیت کمتری دارد، مخصوصا زمانی که طبقه بندی ضعیف است. چارچوب بندی ضعیف همراه با مشروعیت کم در بین معلمان به احتمال زیاد منجر به انتقال متفاوت آموزش کارآفرینی در محتواهای آموزشی کارآفرینی متفاوتی شده است. در دراز مدت تأثیرات منفی بر روی همبستگی تدریس در دبیرستان دارد. هاهن^۳ و همکاران (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان تاثیر آموزش کارآفرینی بر مهارت های کارآفرینی دانشجویان دانشگاه انجام داده اند که نتایج نشان داد هر دو نوع از آموزش کارآفرینی (انتخابی در مقابل اجباری) و

1: Isa Deveci and ets

2: Fejes, Nylund, Wallin

3: Hahn

شخصیت دانش آموزان متأثر از خانواده سازنده و مکمل به کارآفرینی و به مهارت های کارآفرینی کمک می کند، هرچند تاثیر آموزش کارآفرینی بر دروس اجباری مشروط بر ادراک پیاده سازی رفتار والدین آنها به عنوان کارآفرینان هستند.

روش شناسی

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، نیمه آزمایشی با طرح پیش آزمون و پس آزمون با گروه کنترل می باشد، جامعه آماری پژوهش شامل دو گروه معلمان و دانش آموزان دختر مدارس غیردولتی متوسطه اول منطقه دو استان البرز (شهرستان فردیس) بوده است که به روش غیر تصادفی از نوع هدفمند یک مدرسه که شامل پایه های هفتم تا نهم می باشد، انتخاب شد. با توجه به اینکه در پژوهش های تجربی حداقل حجم نمونه ۳۰ نفر می باشد، اما در شرایط خاص می توان حجم نمونه را دو گروه ۱۵ نفری در نظر گرفت (دلاور، ۱۳۹۰)، بنابراین نمونه آماری در این پژوهش به صورت زیر انتخاب شد.

۱- گروه معلمان: تعداد ۳۰ نفر از معلمان شاغل در مدرسه که دروس مختلف را بر اساس سرفصل های آموزش و پرورش تدریس می کنند انتخاب و به روش تصادفی ساده به دو گروه ۱۵ نفره آزمایشی و کنترل تقسیم شدند. گروه آزمایشی، آموزش های مربوط به کارآفرینی آموزشی را در یک بسته آموزشی دریافت نمودند. لازم است ذکر شود که در هر گروه آزمایشی و کنترل، هر درس توسط دو معلم تدریس می شد که معلمین هر درس به طور تصادفی در یک گروه قرار گرفتند.

۲- گروه دانش آموزان: با توجه به این که سه کلاس نهم ۳۰ نفره در این مدرسه مشغول به تحصیل هستند، تعداد دو کلاس ۳۰ نفره از دانش آموزان پایه نهم به صورت هدفمند انتخاب شدند و به صورت تصادفی ساده یک کلاس به عنوان گروه آزمایشی و یک کلاس به عنوان کنترل انتخاب شدند.

ابزار پژوهش

الف) بسته آموزشی کارآفرینی آموزشی

توجه به اینکه بسته آموزشی یا ابزار آموزش مدون برای آموزش کارآفرینی آموزشی وجود نداشت، محققین بر اساس اصول و مبانی کارآفرینی آموزشی از کتاب کارآفرینی آموزشی، اصول، مبانی و مصادیق به قلم اساتید محترم دکتر مرتضی رضایی زاده و دکتر فرنوش اعلامی (۱۳۹۶) و مطالبی تحت عنوان ماژول های دانش و مهارت کارآفرینی - که دارای پنج بعد توانایی سازگاری حرفه ای، خودکارآمدی حرفه ای، تفکر خلاق، مهارت شبکه سازی و مهارت کار تیمی برگرفته از مقاله ای تحت عنوان کارآفرینی آموزشی، فرهنگ کارآفرینی (چالش ها و راهکارها) نوشته خشکاب و رستگار (۱۳۹۲) می باشد- بسته آموزشی با مشخصات جدول شماره ۱ تنظیم نموده اند که روایی ابزار با نظر متخصصین موضوعی اطمینان حاصل شد که بسته آموزشی مورد نظر جهت آموزش کارآفرینی آموزشی به معلمان گروه آزمایشی مناسب می باشد.

تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه

جدول ۱: جدول سرفصل ها و محتوی بسته آموزشی

ردیف	محتوی
۱	مفهوم کارآفرینی، مفاهیم و تعاریف.
۲	چیستی کارآفرینی آموزشی.
۳	ضرورت توجه به کارآفرینی آموزشی.
۴	دانش کارآفرینی و ابعاد آن (۱- توانایی سازگاری حرفه ای ۲- خودکارآمدی حرفه ای ۳- تفکر خلاق).
۵	مهارت کارآفرینی و ابعاد آن (۱- مهارت شبکه سازی ۲- کار تیمی).
۶	چالش و محدودیت های کارآفرینی آموزشی.
۷	فرصت های ایجاد کسب و کار نوآورانه در آموزش.
۸	کسب و کارهای کمک آموزشی

ب) پرسشنامه استاندارد جامع کارآفرینی جهانی (۱۳۹۲)

این پرسشنامه توسط جهانی و همکاران (۱۳۹۲) برای ارزیابی ویژگی های کارآفرینی طراحی شده است که دارای ۵۴ سوال در پنج مولفه شامل تمایل به استقلال (شش سوال)، تمایل به موفقیت (دوازده سوال)، خلاقیت (دوازده سوال)، ریسک پذیری (دوازده سوال) و عزم و اراده (دوازده سوال) می باشد که در مقیاس پنج سطحی لیکرت تنظیم شده است. روایی پرسشنامه در پژوهش جهانی و همکاران (۱۳۹۲) سنجیده و تایید شده است؛ در این پژوهش نیز از نظرات متخصصان موضوعی، روایی پرسشنامه تایید شده است. پایایی پرسشنامه در پژوهش جهانی و همکاران (۱۳۹۲) با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ ۰.۷۲ گزارش شده است که در این پژوهش، پایایی بر روی ۳۰ نفر از نمونه آماری اجرا و با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای پایایی کل ۰.۸۱ و برای ابعاد تمایل به استقلال ۰.۸۴، تمایل به موفقیت ۰.۷۷، خلاقیت ۰.۷۶، ریسک پذیری ۰.۷۰ و عزم و اراده ۰.۷۱ به دست آمده است.

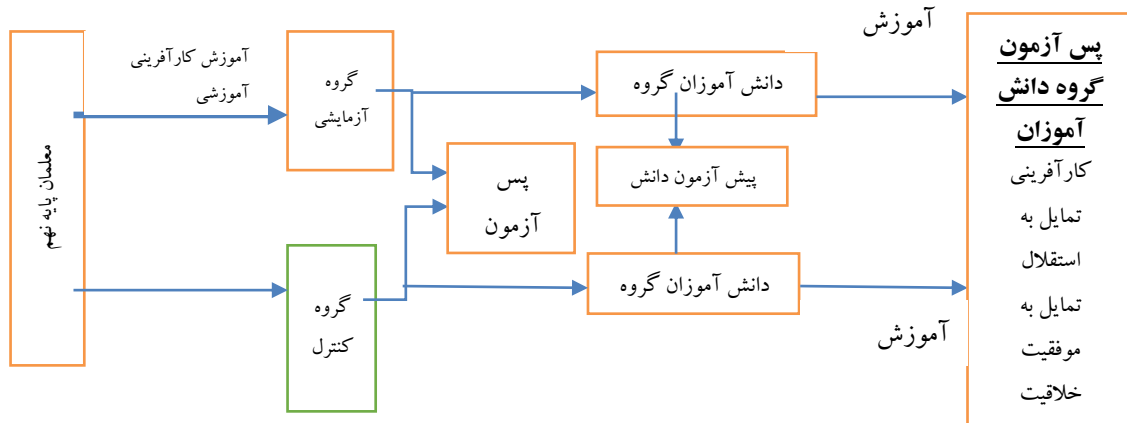
روش اجرا

در ابتدا آموزش بسته آموزشی محقق ساخته در هشت جلسه آموزشی و هر جلسه آموزش صد دقیقه و یک روز در هفته انجام پذیرفت. این بسته آموزشی به معلمان گروه آزمایشی (پانزده معلم) توسط یکی از محققین که قبلا دوره های آموزش کارآفرینی آموزشی را گذرانده است، آموزش داده شد. پس از پایان دوره، معلمان گروه آزمایشی به سوالات پرسشنامه جامع کارآفرینی^۱ پاسخ داده و تفاوت بین معلمان آموزش دیده و آموزش ندیده مورد بررسی قرار گرفت. پس از فاصله زمانی یک ماهه، معلمان گروه آزمایشی و کنترل به طور مجزا در مدت دو ماه در کلاس های درسی خود برای دانش آموزان گروه آزمایشی و کنترل تدریس کرده اند. دانش آموزان هر دو گروه نیز ابتدا در پیش آزمون شرکت نموده، پس

^۱با توجه به اینکه پرسشنامه کارآفرینی محدودیت سنی و تحصیلاتی نداشته و استانداردهای لازم را دربر دارد، محققین از این پرسشنامه برای هر دو گروه معلمان و دانش آموزان استفاده کرده اند.

از دو ماه حضور در کلاس های درسی و آموزش توسط معلمان آموزش دیده و آموزش ندیده در پس آزمون شرکت نمودند. پس از جمع آوری داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS 24 و با استفاده از آزمون تحلیل کوواریانس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. روش اجرا و مراحل انجام کار بر اساس اهداف و فرضیه های تحقیق در مدل مفهومی زیر نشان داده شده است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

نتایج آماری گروه معلمان

جدول ۲: تحلیل آماری گروه آزمایشی و کنترل در پس آزمون گروه معلمان

درجه آزادی	P	T		انحراف استاندارد	میانگین محاسبه شده	میانگین	تعداد	متغیر	
		سطح بالا	سطح پایین						
۱۴	*۰۰۰/۰	۳۸/۱۵۲	۵۴/۱۴۰	۰۶۷/۵۳	۶۸/۱۰	۷۱/۲	۴۶/۱۴۶	۱۵	گروه کنترل
۱۴	*۰۰۰/۰	۶۸/۱۸۳	۱۸/۱۷۰	۲۰/۵۶	۱۹/۱۲	۲۷/۳	۹۳/۱۷۶	۱۵	گروه آزمایشی

*p value=0.05

نتایج آزمون T دو گروه مستقل بر روی گروه آزمایشی و کنترل معلمان نشان می دهد با توجه به سطح معناداری کمتر از ۰.۰۵ با اطمینان ۹۵ درصد میانگین نمرات گروه آزمایشی بالاتر از گروه کنترل بوده است، بنابراین برای دریافت آموزش های کارآفرینی در گروه آزمایشی نشان دهنده موثر بودن آموزش های کارآفرینی آموزشی بوده است.

فرضیه اصلی پژوهش: آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر دارد.

جدول ۳: تحلیل کواریانس فرضیه اصلی پژوهش تاثیر آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان

منبع واریانس	مجموع مجدورات	درجه آزادی	مجدورات میانگین	F	سطح معناداری	ضریب تاثیر
گروه	۱۶۶/۲۱۱۲۳	۱	۱۶۶/۲۱۱۲۳	۷۹/۳۳	* ۰۰۰/۰	۰۰۶/۰
خطا	۹۴۱/۱۳۷۴۹	۲۲	۹۹۷/۶۲۴			
کل	۰۰۰/۹۵۹۴۶۲	۳۰				
کل تصحیح شده	۸۶۷/۱۸۸۸۳	۲۹				

*:Pvalue:0/05

همانطور که در جدول شماره ۳ نشان داده شده است، مجموع مجدورات و میانگین مربع مربوع به گروه س برابر ۱۶۶/۲۱۱۲۳ و $F=۷۹/۳۳$ می باشد که در سطح $P\leq ۰.۰۵$ معنا دار است. به عبارت دیگر بین گروه ها بعد از تعدیل نمرات پیش آزمون اختلاف معناداری وجود دارد و آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر دارد. مربع ایتمی جزئی (اندازه اثر) برای تاثیر متغیر مستقل در متغیر وابسته برابر ۰۰۶/۰ است که نشان می دهد ۶۰ درصد تغییرات در متغیر وابسته توسط متغیر مستقل تبیین می شود. یعنی آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان توانسته است ۶۰ درصد بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر مثبت داشته است.

جدول ۴: بررسی ابعاد کارآفرینی دانش آموزان

ردیف	عنوان فرضیه های فرعی	F مقدار	ضریب تاثیر	سطح معناداری	تایید / رد
۱	آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر تمایل به استقلال دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر دارد	۶۶۸/۰	*۵۲۴/۰	۰۰۰/۰	تایید
۲	آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر تمایل به موفقیت دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر دارد	۸۹۷/۰	*۹۱۱/۰	۰۰۰/۰	تایید
۳	آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر خلاقیت دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر دارد	۳۷۲/۰	*۶۲۳/۰	۰۰۰/۰	تایید
۴	آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر ریسک پذیری دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر دارد	۵۶۹/۰	*۸۸۹/۰	۰۰۰/۰	تایید
۵	آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر عزم و اراده دانش آموزان دوره اول متوسطه تاثیر دارد	۱/۵۸۵	*۰/۹۱۸	۰/۰۰۰	تایید

*:Pvalue:0/05

**Pvalue:0/01

همانطور که جدول شماره ۴ نشان داده است در پنج فرضیه پژوهش با توجه به مقدار F و سطح $P \leq 0.05$ ، تفاوت بین دو گروه آزمایشی و کنترل معنی دار است. به عبارت دیگر بین گروه ها بعد از تعدیل نمرات پیش آزمون اختلاف معناداری وجود دارد و مربع ایتمی جزئی یا اندازه اثر برای فرضیه های فرعی در ابعاد تمایل به استقلال 0.524 ، تمایل به موفقیت 0.911 ، خلاقیت 0.623 ، ریسک پذیری 0.889 ، و عزم 0.918 می باشد، که نشان می دهد 52 درصد از تغییرات در بعد تمایل به استقلال، 91 درصد در بعد تمایل به موفقیت، 62 درصد در بعد خلاقیت، 89 درصد در بعد ریسک پذیری و 92 درصد در بعد عزم کارآفرینی دانش آموزان، توسط آموزش معلمان تبیین می شود. با توجه به نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش در سطح اطمینان 95 درصد می توان اذعان نمود که 60 درصد تغییرات در متغیر وابسته توسط متغیر مستقل تبیین می شود. یعنی آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان توانسته است 60 درصد بر کارآفرینی دانش آموزان دوره اول متوسطه تأثیر مثبت داشته باشد. یافته های پژوهش با پژوهش های عیسی دی وسی (۲۰۱۸) و امیری و همکاران (۱۳۹۷) و قرونه و ثنایی پور (۱۳۹۶) و مرزبان (۱۳۹۶) و خشکاب و رستگار (۱۳۹۲) همسو می باشد. همچنین فرضیه های فرعی پژوهش مرتبط با ابعاد کارآفرینی (با توجه به جدول شماره ۶) مورد تایید بوده است، یعنی آموزش کارآفرینی آموزشی معلمان بر کارآفرینی دانش آموزان در بعد تمایل به استقلال 52 درصد، تمایل به موفقیت 91 درصد، خلاقیت 62 درصد ریسک پذیری 89 درصد و در نهایت عزم و اراده 92 درصد تأثیر مثبت داشته باشد و توانسته باعث ارتقاء کارآفرینی در آنها شود. بنا بر این می توان گفت نتایج پژوهش با پژوهش های عزیزی و طاهری (۱۳۹۲)، عبدالمی (۱۳۹۶)، عزیزی و مختاری (۱۳۹۶)، سورنسن (۲۰۱۷)، نادری و همکاران (۱۳۹۴)، عربشاهی (۱۳۹۵)، همسو می باشد.

بحث و نتیجه گیری

کارآفرینان آموزشی به دنبال ایجاد تغییر یا تحول هستند. آنها ممکن است کسب و کاری متفاوت و نوآورانه در آموزش راه اندازی کنند، به افرادی خدمات ارائه دهند که دیگران ارائه نداده اند، محصول یا خدماتی را ارزان تر در اختیار افراد بگذارند و یا مدل کسب و کاری متفاوتی داشته باشند. آنها معمولاً جایی فعالیت میکنند که از دیدگاه دولت، مردم و یا سایر سازمانها مغفول مانده است. اما در عرصه آموزش، فرصتهای خوبی برای کارآفرینی به وجود آمده است از جمله آنها میتوان به تولید دانش جدید و ایجاد نیاز برای افراد و جامعه، تغییر انتظارات از آموزش، توجه به پاسخ گویی به مشتری و خدمات شایسته به آنها اشاره کرد. اما چالش های بسیاری نیز پیش روی کارآفرینان آموزشی وجود دارد. از جمله این چالش ها می توان به قوانین و مقررات و شیوه هایی که برای راه اندازی یک کارآفرینی آموزشی و کسب و کار جدید وجود دارد یا تغییر میکند؛ خط مشی ها و شیوه های متفاوتی که مانع شکل گیری رقابت ها در بخش های آموزشی میشود؛ و دیدگاه سنتی ساختاری و سیاسی در حوزه آموزش که نوآوری را محدود میکند، اشاره کرد و عدم ترویج پویایی و انگیزه های بازاری برای ارائه نوآوری های آموزشی، عدم دسترسی به سرمایه مالی مورد نیاز در مرحله راه اندازی و رشد از سایر چالش های فراوی کارآفرینان آموزشی به شمار میروند (کریمی و همکاران، ۲۰۱۶).

محدودیت های سرمایه انسانی یک مانع جدی برای رشد و موفقیت کارآفرینان آموزشی است؛ نیاز به افراد خلاق و با استعداد که در این حوزه فعالیت نمایند، و چرخه معیوب تحقیق توسعه که مانع توانایی ایجاد و گسترش نوآوری میشود

را میتوان از دیگر چالش های کارآفرینان آموزشی دانست. به نظر میرسد با شبکه سازی و توجه به سرمایه های اجتماعی و فرهنگی میتوان از سد برخی از این چالش ها عبور کرد. آموزش کارآفرینی در اکثر دانشگاه های دنیا فراگیر شده است. بیش از ۲۰۰۰ دانشگاه در آمریکا کار آفرینی را آموزش داده و ده ها مجله معتبر بین المللی و بیش از صد ها کتاب با عنوان کارآفرینی انتشار یافته اند. کارآفرینی در دنیای کسب و کار و دانشگاه ها رونق بسیاری گرفته است و دوره ها، رشته ها و دانشکده های کارآفرینی روز به روز گسترش پیدا می کنند. اهمیت روزافزون آموزش کارآفرینی و رشته های مرتبط با آن کسب کارهای کوچک خانوادگی، کارآفرینی سازمانی، و غیره را میتوان در افزایش پست های سازمانی اختصاص داده شده در سازمانها، دانشگاه های سراسری کرسی های استادی رشته های مرتبط با آن با توجه به نقش و اهمیت افراد کارآفرین در ایجاد شغل و رفاه در جامعه مشاهده کرد. مدارس در خط مقدم آموزش کارآفرینی قرار دارند و لازمه آن وجود معلمانی است که آموزش دیده باشند معلمان کارآفرین برای پرورش ویژگی های خلاقیت، ریسک پذیری، اعتماد به نفس، ابتکار، رشد ایده های کارآفرینی، انعطاف پذیری و دیگر ویژگی ها برای داشتن دانش آموز کارآفرین از روشهایی مثل استفاده از سؤالات و اگر استفاده می کنند. همچنین با ایجاد انعطاف پذیری در زمان تدریس و احساس امنیت در کلاس درس با افزایش استقلال فکری، اعتماد به نفس، خطرپذیری، عادت و تمایل به خلاقیت در دانش آموزان کمک می کنند (عزیزی و مختاری (۱۳۹۲)، جسارت و ریسک پذیری متفاوت بودن از دیگران و قدرت بیان ایده های جدید، انرژی و فن بیان، انعطاف پذیری فکری، تمایل به تغییر اشیاء، داشتن اهداف دور دست و شوخ طبعی معلم از ویژگی هایی است که معلمان با دید به آن مجهز باشند تا بتوانند دانش آموزان کار آفرین تربیت کنند (گرانلی شیخ و پارسا، ۱۳۹۰) و با استفاده از کلاس درس مذاکره ای مثل بحث و گفتگو و تعامل در کلاس درس و غیره، باعث پرورش خلاقیت گردند. رفتارهای عاطفی معلم، استقبال از سؤالات عجیب و غیر عادی دانش آموز از طرف معلم و به چالش کشیدن افکار دانش آموز منجر به افزایش ریسک پذیری و تقویت اراده آنان می شود. همسان ساختن انگیزه، درک و عمل توسط معلمان، بازخورد معلم به ایده های جدید در کلاس درس منجر به افزایش تمایل به موفقیت در دانش آموزان می شود. همچنین استفاده از روش های تدریس خلاق، تسلط به محتوای درسی از ویژگی های معلم کارآفرین است که باعث ایجاد توان کارآفرینی در دانش آموز می شود.

این نکات نشان دهنده ضرورت برگزاری برنامه های آموزشی برای معلمان در جهت ایجاد شناخت، مهارت و نگرش لازم در در زمینه کارآفرینی را روشن می سازد؛ بنابراین لازم است تغییرات کلی در روش کار معلم از روش سنتی به سمت روشهای عملی ایجاد شود و معلمان کلاس خود را از حالت یکنواخت و خشک خارج کنند تا بتوانند به پرورش افراد کارآفرین دست یابند (گرانلی شیخ و پارسا، ۱۳۹۰).

دانش آموزان به عنوان سرمایه های آینده که خواهان راه اندازی کسب و کار جدید یا خواهان به روز رسانی کسب و کار قبلی خود می باشند نیازمند آموزش هایی هستند که متناسب با اهداف و استعداد ها و تاون ذاتی آنها باشد. لازم به ذکر است که اینکه توجه صرف به کارآفرینی و کارآفرینان الزاما باعث کاهش بیکاری و افزایش خوداشتغالی نمی شود بلکه آموزش صحیح کارآفرینی است که می تواند باعث رشد اقتصادی شود، بنابراین تنها از طریق آموزش و پرورش میلیون ها دانش آموز کارآفرین است که می توان میلیون ها شغل ایجاد کرد. بنابراین برای آموزش کارآفرینی باید به ترجمه و تدوین محتوای مناسب پرداخت و آن را به صورت موضوعی جداگانه و یا قابل تلفیق با موضوعات درسی دیگر در برنامه درسی

مدارس وارد ساخت. همچنین در بحث اتخاذ سیاست کلان (دادن مقدار کمی آموزش به هرکسی) سیاست نخبه‌گزینی (دادن مقداری زیادی آموزش به عده خاصی) باید سنجیده تصمیم‌گیری شود. آموزش کارآفرینی در مدارس باعث ایجاد توان بالقوه در دانش‌آموزان می‌شود که این توان بالقوه با آموزش برنامه‌ریزی صحیح و سیاستگذاری در سطوح بالای آموزشی، تحت نظارت اساتید دانشگاهی و نخبگان و افرادی که در مسیر کارآفرینی گام برداشته و موفق شده‌اند، می‌تواند به نهادینه کردن فرهنگ کار و کارآفرینی در کشور کمک نماید؛ و در صورتی که این تحول از مدارس آغاز شود می‌تواند موجی از افراد مستقل و با اراده ایجاد کند که خود به تحولی عظیم منجر گردد و سازمان‌های کارآفرین و در نهایت جامعه‌ای کارآفرین که متکی به خود باشد را بوجود آورد.

در نظام‌های آموزشی در سایر نقاط جهان کارآفرینی به شکل واحدهای درسی گنجانده شده است به طور مثال در انگلستان برای رشته‌های دانشگاهی ۴ واحد درس عملی کارآفرینی منظور شده است، در رشته‌های علوم تربیتی و روانشناسی نیز به همین ترتیب آموزش کارآفرینی جریان دارد در این چهار واحد درسی که آموزش داده می‌شود مراحل قانونی ایجاد شغل و بالابردن قدرت توانایی فرد در شناخت اینکه چطور و با چه ابزاری به خلق یک کسب و کار جدید اقدام کنند و... پرداخته می‌شود. در کشور آلمان به منظور تسهیل یادگیری کارآفرینی و خود اشتغالی در دانشگاه دولت فدرال با همکاری بانک توازن آلمان اقدام به ایجاد کرسی‌های دانشگاهی و مدارس برای این منظور نموده است. هدف از این کار تامین دسترسی عمومی به رشته کارآفرینی و آشنا سازی دانش‌آموزان و دانشجویان تمام رشته‌ها با این موضوعات و پرورش آنها به عنوان کارآفرینان و تقویت فکر و روحیه خود اشتغالی است (امیدی و همکاران، ۱۳۹۸).

بنابراین برای داشتن جامعه‌ای کارآفرین باید نظام آموزشی مبتنی بر دانش روز وجود داشته باشیم که به آموزش و پرورش نسلی کارآفرین امیدوار باشیم و معلمان به عنوان سکان‌داران این کشتی نقش بسزایی دارند.

بر اساس یافته‌های تحقیق و به جهت ارتقاء کارآفرینی دانش‌آموزان پیشنهادهایی به شرح زیر بیان می‌گردد:

بحث برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای مدارس توسط مدیران آموزشی دنبال شود، ضمن اینکه برنامه درسی آموزش کارآفرینی شامل: روشهای جدید تدریس، مشارکت دانش‌آموزان، کیفیت برنامه‌ها و برنامه‌های علمی و... به دانش‌آموزان داده شود. با برنامه‌ریزی در زمینه آموزش کارآفرینی، می‌توان دوره‌هایی را در تمام مقاطع تحصیلی دوره‌های رسمی و فوق برنامه طرح ریزی نمود و از دوره ابتدایی تا پایان دوره متوسطه این آموزش‌ها را نهادینه نمود. زیرا آموزش در سنین پایین تر اهداف بلند مدت برای دانش‌آموز ایجاد کرده که باعث شکل‌گیری سازه‌های فکری در دانش‌آموز شده و در دوران بعدی این سازه‌ها و چهارچوب‌های ذهنی تبدیل به ایده‌های کارآفرینی خواهد شد.

باید معلمان مدارس را به سواد کارآفرینی مجهز کرد و در صورت زمان بر بودن، می‌توان از مربیان خارج از مدرسه و یا دوره‌های ضمن خدمت استفاده نمود تا این دانش از معلمان به دانش‌آموزان انتقال یابد.

مدیران مدارس می‌توانند بازدیدهای علمی را در برنامه کاری مدرسه جای دهند که بتوانند از کسب و کارهای راه‌اندازی شده بازدید داشته باشند تا دانش‌آموزان با دیدن این موسسات، انگیزه لازم را برای تلاش در آینده دریافت کنند.

طراحی و ارائه محتوای برنامه آموزش کارآفرینی با روش‌های کاربردی و فعال با استفاده از فناوری روز و متناسب باعلاق و نیازهای دانش‌آموزان در قالب اپلیکیشن‌ها و برنامه‌های قابل نصب در شبکه‌های اجتماعی انجام پذیرد.

-تدوین برنامه درسی و آموزش های ضمن خدمت برای دانش آموزان و معلمان برای افزایش توان کارآفرینی در دانش آموزان و معلمان.

با توجه به ماهیت عملی و تجربی آموزش کارآفرینی و اینکه کارآفرینی ویژگی ارثی و انتسابی نیست بلکه اکتسابی است، با مهیا کردن یک سری شرایط می توان آن را آموزش داد، معلمان باید از روش های مشارکتی در تدریس استفاده نمایند؛ زمینه ها و پیش بایست های لازم را برای پیشرفت کارآفرینی در فراگیران و در یک دیدگاه عمیق تر در یک نظام آموزشی کشور باید فراهم باشد.

با آموزش بیشتر معلمان (برگزاری دوره های ضمن خدمت و یا دوره های دانشگاهی کوتاه مدت) برای افزایش قدرت انتقال مفهوم و بالا بردن تفکرات ذهنی آنان در این زمینه و اصلاحات بیشتر در برنامه آموزشی می توان با امکان بیشتری این گونه آموزش را در جهت رشد و پرورش ویژگی های کارآفرینی در نظام های آموزشی تحقق بخشید.

منابع فارسی

- اعلامی، فرونش؛ سایه و مند، زهرا (۱۳۹۹) کارآفرینی آموزشی: فرصت ها و چالش ها، ماهنامه گزیده مدیریت، سال ۲۱، شماره ۲۱۶، ۴۶-۵۳.
- احمدپور داریانی ف م . (۱۳۸۰). کارآفرینی، تعاریف، نظریات، الگوها، تهران، شرکت نشر پردیس.
- امید، ح؛ هاشمی، الف؛ قلتاش، ع؛ ماشینی، ع (۱۳۹۷). طراحی الگوی برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای دانش آموزان دوره اول متوسطه، فصلنامه رهبری و مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد گرمسار، سال (۱۲) شماره (۲) تابستان ۱۳۹۷، صص ۲۵-۳۹.
- امید، جمشید؛ هاشمی، سید احمد؛ قلتاش، عباس؛ ماشینی، علی اصغر (۱۳۹۸). برساختهای ذهنی مدیران آموزشی از برنامه درسی آموزش کارآفرینی برای مدارس، مطالعات برنامه درسی تابستان ۱۳۹۸ - شماره ۵۳، از ۱۰۱ تا ۱۳۴.
- امیری، ص؛ دل انگیزان، س؛ جعفری، ح؛ نادری، ن (۱۳۹۴). الگوسازی مفهومی تأثیر مؤلفه های آموزش کارآفرینی بر نگرش هنرجویان به کسب و کار در هنرستان های کار دانش نشریه کارآفرینی در کشاورزی جلد دوم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۴، <http://jead.gau.ac.ir>
- احمدی، آ؛ محمد کاظمی، ر؛ یحیی الیاسی، ق (۱۳۹۶). شناسایی شیوه های آموزش کارآفرینی در حیطه یادگیری عاطفی با رویکرد آموزش از طریق تفریحات سالم توسعه کارآفرینی دوره ۱۰. شماره ۲. از صص ۲۲-۲۰۱.
- عزیزی، م؛ مختاری، ن (۱۳۹۶). آموزش کارآفرینی برای دانستن، انجام دادن و بودن در دوره ابتدایی با رویکرد تلفیقی، توسعه کارآفرینی، دوره ۱۰. شماره ۴. زمستان ۱۳۹۶ از صص ۶۵۴-۶۵۳.
- قرونه، د؛ شیانی پور، ف (۱۳۹۶). کارآفرینی آموزش، رویکردی نوین در رشته علوم تربیتی. کنفرانس ملی رویکردهای نوین علوم انسانی در قرن ۲۱. www.civilica.com.

- حسینی خواه، ع (۱۳۸۷). امکان و ضرورت آموزش کارآفرینی در مدارس، مجله مطالعات برنامه درسی :: زمستان ۱۳۸۷ - شماره ۱۱ (علمی- پژوهشی، صص ۶۶ تا ۹۴).
- خشکاب، ش؛ رستگار، عباسعلی (۱۳۹۲). کارآفرینی آموزشی، فرهنگ کارآفرینی (چالش ها و راهکارها). پرتال جامع علوم انسانی. www.ensani.ir - سال هشتم شماره ۷۵ بهار ۹۲.
- دانایی فرد، ح (۱۳۸۸). روش شناسی تدوین خط مشی ملی کارآفرینی کشور: چارچوبی مفهومی، مجله توسعه کارآفرینی زمستان ۱۳۸۸ - شماره ۶ مجله علمی-پژوهشی از ۱۲۵ تا ۱۵۶ <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage>
- رضایی زاده، م؛ اعلامی، ف (۱۳۹۶). کارآفرینی آموزش، اصول، مبانی و مصادیق، تهران: انتشارات علم استادان.
- روحی، ل (۱۳۹۳). بررسی عوامل موثر بر شکل گیری کارآفرینی در دانش آموزان مقطع متوسطه (مورد مطالعه: ناحیه (۱) شهرستان بهارستان) پایانظ نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور - مرکز تهران - واحد غرب. دانشکده علوم انسانی. گروه مدیریت MBA.
- عبدالهی، ح؛ آقا محمدی، ج؛ عباس پور، ع؛ دلاور، ع (۱۳۹۶). تحلیل ویژگی های شخصیتی کارآفرینی دانش آموزان دوره اول آموزش متوسطه استان کردستان. فصلنامه علمی ف پژوهشی ابتکار و خلاقیت در علوم انسانی، صص ۷۰-۴۹.
- عربشاهی، الف (۱۳۹۵). تبیین مفهوم و ابعاد سازمان کارآفرین (از ماهیت تا فرآیند طراحی و اجرا)، نشریه کارآفرینی در کشاورزی، جلد سوم، شماره سوم، پاییز ۱۳۹۵ <http://jead.gau.ac.ir>
- عزیزی، م؛ طاهری، م (۱۳۹۲). تأثیر آموزش کارآفرینی بر قصد و ویژگیهای کارآفرینانه دانشجویان دو فصلنامه نوآوری و ارزش آفرینی، سال دوم، شماره ۴، پاییز و زمستان ۱۳۹۲.
- گرانلی شیخ، ر؛ پارسا، ع (۱۳۹۰). بررسی نقش معلم در پرورش ویژگی های شخصیتی کارآفرینی فراگیران، اولین همایش ملی آموزش در ایران (۱۴۰۴). ۱۳۹۰ تهران.
- آهنچیان، محمد رضا؛ قرونه، داود (۱۳۹۸). کارآفرینی آموزشی، سازمان مطالعه و تدوین (سمت) پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، تهران
- مرزبان، ش؛ موحدی، ر؛ نوروزی، خ (۱۳۹۶). تحلیل موانع آموزش کارآفرینی در مدارس، مجله مطالعات مدیریت و کارآفرینی :: بهار ۱۳۹۶، دوره سوم - شماره ۱، از ۸۳ تا ۹۷
- وب سایت خبرگزاری دانشجویان ایران "ایسنا"، ۲ فروردین ۱۳۹۶ <http://www.isna.ir>
- حجازی، اسد؛ نوه ابراهیم، عبد الرحیم؛ بهرنگی، محمد رضا؛ زین آبادی، حسن رضا (۱۳۹۳). شناسایی و تحلیل نقش مؤلفه های آموزشی در توسعه ی آموزش کارآفرینی دانشگاهی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه خوارزمی در سال تحصیلی ۹۲ مدیریت بهره وری :: تابستان ۱۳۹۳ - شماره ۲۹، ۹۹ تا ۱۱۸

منابع انگلیسی

- Fejes, Andreas, Mattias Nylund & Jessica Wallin (2019) How do teachers interpret and transform entrepreneurship education?, *Journal of Curriculum Studies*, 51:4, 554-566, DOI: 10.1080/00220272.2018.1488998.
- Omid, Jamshid; Hashemi, Seyed Ahmad; Qhatash, Abas; Mashinchy, Ali Asghar. (1398). Bar sakhthaye zehni modiran amoozeshi az barnameh darsi amoozesh karafarini baraye madares, motaleate barnameh darsi tabestan 1398 – shomareh 53, az 101 ta 134.
- Arzyabi vijegihaye karafarini daneshjooyan reshteh danmpezechki daneshgah oloumepezeshki Babol, majaleh Irani amoozesh dar olumepezeshki, 413-420: (5)13
- Sarmad, Z., Hejazi, A., & Bazargan, A. (1390). Raveshe tahqiqi dar olume raftari, entesharate Agah.
- Laks, Em; Velango, Em (1393). Karafarini roykardi shenakhti Tarjomeh seyed mostafa Razavi va digaran, Tehran: Entesharate daneshgahe Tehran.
- Isa Deveci & Jaana Seikkula-Leino, (2018):. A review of entrepreneurship education in teacher education. *Malaysian Journal of Learning and Instruction: Vol. 15 (No. 1)* 105-148 –Erik.
- Colin Jones, (2018) "A signature pedagogy for entrepreneurship education", *Journal of Small Business and Enterprise Development*, <https://doi.org/10.1108/JSBED-03-2018-0080>.
- Dimovski, V. & Zhidarsic, J. (2011) entrepreneurship: An educational perspective (the case of slovenia – compared to developed economies).
- Faylle, A., & Gailly, B. (2008). Form craft to science: teaching models and learning process in Entrepreneurship education. *Journal of European industrial training*, 32(7) 569_593.
- Faylle, A., & Gailly, B. (2008). Form craft to science: teaching models and learning process in Entrepreneurship education. *Journal of European industrial training*, 32(7) 569_593.
- Fiet, J.O. (2001). The pedagogical side Entrepreneurship theory. *Journal of business venturing*, 16(2), 101_117.
- Hahn, David & Tommaso Minola & Giulio Bosio & Lucio Cassia (2019). The impact of entrepreneurship education on university students' entrepreneurial skills: a family embeddedness perspective Springer Science+Business Media, LLC, part of Springer Nature 2019 Small Bus Econ, <https://doi.org/10.1007/s11187-019-00143-y>
- Hindle, K. (2007). Teaching Entrepreneurship at university: from the wrong building to the right philosophy. *Handbook of research in Entrepreneurship education*, 1, 104_126.
- Hytti, Ulla. (2002) .state_of_art of enterprise education in Europe, result from the enredu project. Small business institute, turku school of economics and business administration, Finland.
- Jones, C., & Matlay, H. (2011). Understanding the heterogeneity of entrepreneurship education: going beyond Gartner. *Education and Training*, 53(8/9), 692-703.
- Klandt, H., & Volkmann, C. (2006). Development and prospects of academic entrepreneurship education in Germany. *Higher Education in Europe*, 31(2), 195-208.

- Kuratko, D .F . (2005). The emergence of entrepreneurship education: development trends and challenges, *Entrepreneurship theory and practice*, September, 29(5), 577-97.
- Mueller, s.l.&A.thomas (2001), culture and entrepreneurial potential: a nine country study of locus of control and innovativeness. *Journal of business venturing*, vol.16, issue. 1, pp 51_57.
- Sarason, S.B (1998) charter school: another flawed educational reform: New York: teacher's college press.
- Scanlan, m. (2011). organized learning in school pursuing social justice fostering educational entrepreneurship and boundary spanning scholar – practitioner quarterly. vol.5, no.4, 328346_.
- Sondari, M. (2013). Is entrepreneurship education really needed. examine the antecedent of entrepreneurial career intention? The 5th Indonesia international conference on innovation entrepreneurship and small business.
- Laskovaia, A., Shirokova, G., & Morris, M. H. (2017). Nationalculture, effectuation, and new venture performance: global evidence from student entrepreneurs. *Small Bus Econ*, 1–23. <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9852-z>.
- Karimi, S., Biemans, H. J., Lans, T., Chizari, M., & Mulder, M.(2016)The impact of entrepreneurship education: a study of Iranian students’ entrepreneurial intentions and opportunity identification. *J Small Bus Manag*, 54(1), 187209. <https://doi.org/10.1111/jsbm.12137>.
- Karlsson, T., & Moberg, K. (2013). Improving perceived entrepreneurial abilities through education: exploratory testing of an entrepreneurial self efficacy scale in a pre-post setting. *Int J Manag Educ*, 11(1), 1–11. <https://doi.org/10.1016/j.ijme.2012.10.001>.
- Blimpo, M.P., Pugatch, T., Entrepreneurship education and teacher training in Rwanda, *Journal of Development Economics* (2019), doi: <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2019.05.006>.
- Klandt, H., & Volkmann, C. (2006). Development and prospects of academic entrepreneurship education in Germany. *Higher Education in Europe*, 31(2), 195-208.